

عوامل مرتبط با تولید و اشتراک‌گذاری شبه‌اطلاعات در بحران کرونا و ویروس: بیان دیدگاه

حسن اشرفی ریزی^۱، زهرا کاظم‌پور^۲، لیلیا شهرزادی^۳

بیان دیدگاه

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱/۹

پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱/۱۳

تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۱/۱۵

ارجاع: اشرفی ریزی حسن، کاظم‌پور زهرا، شهرزادی لیلیا. عوامل مرتبط با تولید و اشتراک‌گذاری شبه‌اطلاعات در بحران کرونا و ویروس: بیان دیدگاه. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۹؛ ۱۷ (۱): ۳۶-۳۸

مقدمه

بحران‌ها مانند سیل، زلزله، حوادث تروریستی و... به طور طبیعی چالش‌برانگیز هستند؛ چرا که روند طبیعی زندگی انسان‌ها را دچار مشکل می‌کند. به هر میزان بستر این چالش‌ها در جامعه فراهم باشد، مدیریت آن سخت و گاهی غیر ممکن خواهد بود. شیوع کرونا و ویروس در اواخر سال ۲۰۱۹ در چین و گسترش آن در سایر کشورها، جهان را دچار چالش‌های متعدد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و مهم‌تر از همه سلامت کرد (۱). یکی از ابعاد این چالش، تولید و گسترش شبه‌اطلاعات (Misinformation) در بین عموم مردم بود. در واقع، شبه‌اطلاعات، اطلاعات نادرستی است که سهواً تولید یا منتشر می‌شود (۲). اشاعه سهوی آمار و اطلاعات نادرست مربوط به مبتلایان، فوت شدگان و همچنین، بهبود یافتگان بیماری کووید ۱۹، یکی از مصداق‌های شبه‌اطلاعات می‌باشد. در این نوشتار فقط عوامل مرتبط با تولید و اشاعه شبه‌اطلاعات معرفی شده که در ادامه آمده است.

شرح دیدگاه

ناکافی بودن سواد رسانه‌ای: یکی از مهم‌ترین عوامل در تولید و به اشتراک‌گذاری شبه‌اطلاعات، نداشتن سواد رسانه‌ای و مهارت‌های تشخیص اطلاعات و اخبار درست از نادرست و تفکیک اطلاعات معتبر از شبه‌اطلاعات می‌باشد. عدم دقت به اعتبار و تخصص موضوعی مؤسسه یا شخص تولیدکننده اطلاعات، تاریخ و هدف اصلی تولید اطلاعات، علمی یا تبلیغاتی بودن اطلاعات و شاخص‌هایی از این قبیل، مواردی است که اغلب باعث گسترش اطلاعات ناصحیح در سطح جامعه می‌شود. حجم بسیار زیاد شبه‌اطلاعات تولید شده در بحران کرونا و ویروس می‌تواند یکی از نشانه‌های ناکافی بودن یا نداشتن سواد رسانه‌ای باشد؛ چرا که نتیجه داشتن سواد رسانه‌ای، توانایی تفکیک اطلاعات معتبر از غیر معتبر است. در عین حال، عواملی همچون اعتقاد به خرافات، تعصبات به ظاهر مذهبی و برخی زمینه‌های فرهنگی و قومی ناصحیح و همچنین، سطحی‌نگری به مطالب نیز بستر مناسبی برای دامن زدن به شایعات و گسترش شبه‌اطلاعات می‌باشد.

اعتماد یا بی‌اعتمادی کامل نسبت به رسانه‌ها: یکی از عوامل اصلی در تولید و دامن زدن به شبه‌اطلاعات، بی‌اعتمادی به یک رسانه و اعتماد بیش از

حد به رسانه‌های دیگر است. عملکرد و سابقه بد برخی رسانه‌ها در گذشته، عاملی برای بی‌اعتمادی مخاطب به اخبار و اطلاعات هرچند صحیح آن‌ها و اطمینان نادرست به رسانه‌های مقابل آن‌هاست که در برخی موارد این اعتماد و اطمینان بیش از حد، باعث پیروی از برخی دستورات نادرست آن‌ها و حتی به مخاطره انداختن جان افراد شد. در این بحران، رسانه‌هایی مانند صدا و سیما، رسانه‌های اجتماعی، سایت‌های خبری و شبکه‌های ماهواره‌ای هر کدام در برخی چالش‌ها تولیدکننده و یا اشاعه دهنده شبه‌اطلاعات بودند.

رواج شایعات: در برخی شرایط مانند شیوع کرونا و ویروس، رواج برخی شایعات و دامن زدن رسانه‌های اجتماعی به آن‌ها و در مقابل، عدم توانایی تشخیص صحت و سقم اطلاعات به دنبال سطح پایین سواد رسانه‌ای، یکی از عوامل ترویج سریع شبه‌اطلاعات در سطح جامعه می‌باشد. در برخی جوامع به دلایل مختلف، رواج شایعه به سرعت اتفاق می‌افتد و باورپذیر می‌شود، مانند اعتقاد به این که اگر فقط دعای خاصی خوانده شود و مسایل بهداشتی رعایت نشود، هیچ مشکل سلامتی برای فرد پیش نمی‌آید.

تقطیع اطلاعات: غرض‌ورزی برخی رسانه‌ها و قطعه قطعه کردن و اتصال بخش‌های نامرتب اطلاعات از منبع اصلی به یکدیگر که به دلیل عمدی بودن این اقدام، ضد اطلاعات (Disinformation) نامیده می‌شود از یک سو و بی‌دقتی مخاطب و احساس عدم نیاز وی به کنترل منبع اصلی اطلاعات برای اطمینان از صحت آن از سوی دیگر، عامل گسترش شبه‌اطلاعات در جامعه

مقاله حاصل تحقیق مستقل بدون حمایت مالی و سازمانی است.

۱- دانشیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی، مرکز تحقیقات فن‌آوری اطلاعات در امور سلامت و گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- دکتری تخصصی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده رسانه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳- دانشجوی دکتری تخصصی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
نویسنده طرف مکاتبه: لیلیا شهرزادی؛ دانشجوی دکتری تخصصی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

Email: shahrzadi@mng.mui.ac.ir

جامعه از این ویروس صحبت می‌کردند؛ در حالی که ویروس به کشور وارد شده و شیوع پیدا کرده بود.

نتیجه‌گیری

تولید و اشاعه شبه اطلاعات در جامعه به ویژه در هنگام بحران‌ها، عامل خطرناکی است که می‌تواند دولت‌ها را در ابعاد مختلف دچار چالش اساسی نماید. عوامل ایجاد شبه اطلاعات متفاوت و متنوع و در مورد هر شخص بسته به سن، جنسیت، سطح تحصیلات، زمینه فرهنگی و باورهای اجتماعی متفاوت است، اما به نظر می‌رسد عامل و زمینه‌ساز اصلی برای همه افراد، عدم وجود و یا کم بودن سطح سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی است. در واقع، پایین بودن سطح سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، قدرت تشخیص اطلاعات صحیح و ناصحیح را از فرد سلب می‌کند و فرد چه در مقام گیرنده یا فرستنده اطلاعات، قدرت تفکیک اطلاعات از شبه اطلاعات را ندارد و به سهولت تحت تأثیر محیط و اخبار و اطلاعات مختلف قرار می‌گیرد و به یک مخاطب منفعل در مقابل اطلاعات و شبه اطلاعات تبدیل خواهد شد. در این حالت، افراد فقط به اشتراک سریع شبه اطلاعات و ایجاد شبکه تارکونه‌ای از اطلاعات می‌پردازند و سایر مخاطبان کم‌سواد اطلاعاتی را در دام خود گرفتار می‌کنند. یکی از راه‌حل‌های مؤثر، تلاش فراگیر برای ارتقای سطح مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی افراد جامعه در کوتاه‌مدت و گنجاندن این مهارت‌ها در سطوح مختلف آموزشی چه به صورت رسمی و چه غیر رسمی خواهد بود. علاوه بر این، اتخاذ تصمیمات دقیق و مبتنی بر شواهد از مسؤلان، قبل، حین و پس از بحران‌ها نقش بسیار تأثیرگذاری در کاهش تولید و اشاعه شبه اطلاعات در جامعه دارد. به عبارت دیگر، باید ساختار واقع‌بینانه برخورد با بحران‌ها پیش‌بینی و در جامعه نهادینه شود. به عنوان مثال، بخش اعظم رسانه‌ها در جامعه ما در اختیار دولت قرار دارد، بنابراین، شفافیت، سرعت و دقت در انتشار اطلاعات و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب، می‌تواند مانع گسترش بسیاری از بسترهای تولید و اشاعه شبه اطلاعات در جامعه شود. از جمله این اقدامات می‌توان به تعیین سریع سخنگوی ستاد بحران (فرمانده اطلاع‌رسانی) در هنگام بحران‌ها، پرهیز سایر مسؤلان از ارایه اطلاعات به صورت جزیره‌ای به عموم مردم و همچنین، اقدام مؤثر پلیس سایبری در مقابله با انتشار شبه اطلاعات در این شرایط اشاره کرد. آنچه به عنوان عوامل مرتبط در مطالعه حاضر ذکر شد، دیدگاه نویسندگان مقاله می‌باشد و لازم است توسط پژوهشگران سلامت به صورت میدانی مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد.

تضاد منافع

در انجام پژوهش حاضر، نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی نداشته‌اند.

References

1. Ashrafi-Rizi H, Kazempour Z. Information typology in coronavirus (Covid-19) crisis; A commentary. Arch Acad Emerg Med 2020; 8(1): e19.
2. Keshavarz H. Information seeking: From information needs to information credibility. Tehran, Iran: Ketabdar Publications; 2015. [In Persian].

است و به دلیل ذکر منبع اطلاعات که اغلب هم منبع موثق و قابل اطمینانی است به سرعت با اقبال عمومی در جامعه روبه‌رو می‌شود.

بافت و زمینه اجتماعی: عواملی مانند اعتقاد به خرافات، تعصبات به ظاهر مذهبی و برخی زمینه‌های فرهنگی و قومی ناصحیح، بستر مناسبی برای دامن زدن به شایعات و گسترش شبه اطلاعات در بحران کرونا ویروس است. به طور مثال، اعتقاد به این که دود کردن اسپند از ابتلا به بیماری کرونا ویروس جلوگیری می‌کند.

سرعت در اشتراک شبه اطلاعات: رقابت ناسالم در انتشار مطالب بدون توجه به اعتبار آن‌ها و گاهی اشتراک آن‌ها فقط به قصد تفریح و سرگرمی و فارغ از هرگونه هدف مشخص، یکی از شایع‌ترین زمینه‌های گسترش شبه اطلاعات در رسانه‌ها به ویژه رسانه‌های اجتماعی و رشد ویروس‌گونه آن‌ها و تبدیل آن‌ها به باور عمومی در بحران کرونا ویروس است. رسانه‌های نوین مانند رسانه‌های اجتماعی نسبت به روزنامه، کتاب چاپی و... قابلیت بیشتری در سرعت و انتشار شبه اطلاعات دارند.

عدم رعایت اخلاق: عدم رعایت اخلاق و بی‌مسئولیتی اجتماعی و عدم توجه به عواقب انتشار اطلاعات ناصحیح، یکی از معضلات اساسی جامعه در بحران کرونا ویروس می‌باشد. اغلب افراد عادت دارند که هر نوع اطلاعات را در رسانه‌های اجتماعی سریع به اشتراک بگذارند و حجم بسیار زیادی از اطلاعات را بدون توجه به مخاطبان و سطح درک و فهم آن‌ها و عواقب ناشی از انتشار به ظاهر اطلاعات، منتشر کنند.

ناهماهنگی و تشتت آراء بین متخصصان و دست‌اندرکاران

مدیریت بحران: بیان دیدگاه‌ها و توصیه‌های مختلف و گاه متضاد از سوی متخصصان و دست‌اندرکاران مدیریت بحران، باعث بی‌اعتمادی جامعه به نظرات آن‌ها و در برخی موارد، پیروی از نظرات نادرست و غیر علمی غیر متخصصان و شیوع شبه اطلاعات در جامعه می‌شود.

تأثیر زمان: در همه بحران‌ها اغلب هم سرعت تولید اطلاعات و هم سرعت کهنگی اطلاعات بالا است. برخی اطلاعات در روزهای اول بحران کرونا ویروس به ظاهر درست بود، اما به مرور زمان و در اثر نتایج تحقیقات جدید، این اطلاعات دیگر ارزش خود را از دست داده است و چنانچه فردی آن اطلاعات قبلی که منقضی شده است را دوباره انتشار دهد، این خود می‌تواند باعث گسترش شبه اطلاعات در جامعه شود.

کم‌اهمیت قلمداد کردن موضوع: در ابتدای بروز بحران، کم‌اهمیت جلوه دادن مسأله و بی‌توجهی به آن توسط مسؤلان، می‌تواند عاملی برای تولید و گسترش سریع شبه اطلاعات در جامعه باشد. در اولین روزهای این بحران، برخی رسانه‌های رسمی کشور و حتی مسؤلان از آرام بودن اوضاع و میرا بودن

Factors Related to the Production and Sharing of Misinformation in the Coronavirus Crisis: A Commentary

Hasan Ashrafi-Rizi¹, Zahra Kazempour², Leila Shahrzadi³

Commentary

Abstract

The outbreak of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) has caused many challenges especially in production and dissemination of misinformation among people. Dissemination of incorrect statistics about patients, the dead as well as those who have recovered from this disease, are some examples of misinformation. It seems that insufficient media literacy, complete trust or distrust of the media, the spread of rumors, fragmentation of information, social context, speed misinformation sharing, lack of ethics, different opinions between experts and authorities, the impact of time, and the neglect of the issue are all factors influencing the misinformation sharing. The causes of misinformation are different. Nevertheless, it seems that the main cause for all people is the lack or low level of media and information literacy among them. The realistic structure of dealing with crises must also be anticipated and institutionalized in society. On the other hand, the media can prevent dissemination of misinformation with transparency, speed and accuracy in disseminating information, and appropriate policymaking. These activities include quick determination of the spokesperson of the crisis headquarters during crises, the avoidance of other official's opinions to providing information to the public, as well as the effective action of cyber police against the dissemination of misinformation in this condition noted. What has been mentioned as relevant factors in the present study is the view of the authors, and it is necessary to examine it by health researchers more.

Received: 28 Mar., 2020

Accepted: 01 Apr., 2020

Published: 03 Apr., 2020

Citation: Ashrafi-Rizi H, Kazempour Z, Shahrzadi L. **Factors Related to the Production and Sharing of Misinformation in the Coronavirus Crisis: A Commentary.** Health Inf Manage 2020; 17(1): 36-8.